

В архітектурі Львова XVI–XVII ст. виявлено адаптовані “цитати” трактату С. Серліо: переважно книги IV та “Estraordinario Libro”. Встановлено, що приклади з трактату С. Серліо стали прототипами для шести головних груп порталів та дев’яти груп вікон. Наслідування зразків певних елементів, членувань, декору, орнаментів у порталах, пілястрах, аттиках, базах, капітелях також характерне для архітектури Львова. Трансформація зразків С. Серліо пов’язана, очевидно, з творчим переосмисленням будівничими або з вимогами замовників, а також з наслідуванням нідерландських видань (або трактату його німецького послідовника – Г. Блюма [57]) одночасно з італійськими виданнями трактату С. Серліо.

1. *Нариси історії архітектури УРСР. Дожовтневий період* / Ю.А. Нельговский. – К.: Держ. вид-во літ. з буд. і арх. УРСР, 1957. – С. 66. 2. Нельговський Ю.П., Шуляр А.М. Львів. *Історико-архітектурний нарис*. – К.: Будівельник, 1969. – С. 21. 3. Там само. 4. Kowalczyk J. *Portale Serliańskie w Polsce* // “KAIU”. – W., 1970. – Т. XV, Z.1. – S. 27–48. 5. Овсійчук В.А. *Українське мистецтво XIV – першої половини XVII ст.* – К.: Мистецтво, 1985. – С. 104. 6. Там само. 7. Kowalchuk J. *Portale... S.31*. 8. *Зберігся в бібліотеці університету у Львові, sygn.14938/IV*. 9. Kowalchuk J. *Portale... – S. 32*. 10. *На титульному листі підпис: M.Mathias Treterus J.U.Dr.1660 die 5 Maii*. 11. Kowalchuk J. *Portale... – S.32*. 12. *Sebastiano Serlio. I Sette libri dell’architettura (Venetia, 1584): In 2. I Libri I-IV. II Libri V-XII. Libro Estraordinario.* – Ristampa: Arnaldo forni editore, 1978. – *Libro Estraordinario, p. I, III*. 13. Kowalczyk J. *Portale... – S.37*. 14. S. Serlio... *Libro Estraordinario, p. I: XV, XIX, XXIII*. 15. *Libro Estraordinario, p. I: XXIII*. 16. *Libro IV, P. 133*. 17. *Libro VII, P. 227*. 18. *Libro VII, P. 161*. 19. *Libro VII, P. 79*. 20. *Libro IV, P. 133, 134*. 21. *Libro VII, P. 161*. 22. *Libro IV, P. 145*. 23. *Libro VII, P. 77*. 24. *Libro IV, P. 163*. 25. *Libro IV, P. 173*. 26. *Libro IV, P. 191*. 27. *Libro Estraordinario, p. I: XXIII, XIII*. 28. *Libro IV, P. 158*. 29. *Libro IV, P. 139*. 30. *Libro IV, P. 135, 136*. 31. *Libro IV, 1559, к.7v.: за Kowalchuk J. S.Serlio a sztuka Polska/WPAN, 1973. – S. 78*. 32. *Libro III, P. 117; Libro Estraordinario, p. I: XXX; Libro IV, P. 124*. 33. *Libro Estraordinario, p. I: I, VIII, XI, XIII, XXVIII*. 34. *Libro VII, Cap. XXX*. 35. *Libro IV, P. 164*. 36. *Libro III, P. 75*. 37. *Libro III, wyd. 1562, P. 30*. 38. *Libro IV, P. 145*. 39. *Libro VII, P. 227*. 40. *Libro IV, P. 134, 148, 165*. 41. *Libro VII, P. 79*. 42. *Libro VII, P. 81*. 43. *Libro VII, P. 77*. 44. *Libro IV, P. 172*. 45. *Libro VII, P. 81, 83*. 46. *Libro VII, P. 77*. 47. *Libro III, P. 54*. 48. *Libro III, P. 85*. 49. *Libro IV, P. 142*. 50. *Libro IV, P. 185*. 51. *Libro III, P. 58, 101*. 52. *Libro IV, 1559, к.72v.: за Kowalchuk J. S. Serlio... II. 83*. 53. *Libro III, P. 101*. 54. *Libro III, P. 77*. 55. *Libro III, P. 101*. 56. Kowalchuk J. *Portale... – S. 27–47*. 57. Блюм Г. *V COLVMNAE или Описание и применение пяти ордеров: Пер. с нем.* – М.: Изд-во Всесоюз. акад. арх., 1926. – 111 с.

УДК 72.477.8

Ю.Л. Богданова

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та архітектурного середовища

СТИЛІ ТА СТИЛІСТИЧНІ СПРЯМУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА ЛЬВІВСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

© Богданова Ю.Л., 2006

Описано та досліджено основні стилі та стилістичні спрямування у європейській та львівській архітектурі початку ХХ ст.. Проаналізовано їхні характерні особливості та визначних авторів.

Сьогодні питання стилістики архітектури ХХ століття на теренах України викликає або повну розгубленість, або жваві дискусії. Проблема, перш за все, полягає у тому, що впродовж всього радянського періоду нам пропонували теорію стилів, опрацьовану радянськими авторами, яка відповідає архітектурі Східної та Центральної України, але зовсім не відповідає тій ситуації, що

історично склалася на теренах Західної України. Адже до 1939 року Східна та Центральна Україна знаходилися у складі Радянського Союзу, де переважно декларувалися догми сталінського соцреалізму, а західна територія розвивалася під сильним впливом Європи, де у першій половині ХХ ст. існувала не тільки велика кількість стилів та стилістичних спрямувань, але і сама сутність архітектури була більш демократичною. Цю ситуацію яскраво ілюструє сучасне видання з історії української архітектури під редакцією В.І. Тимофійенка 2003 року [1], де зазначено: “У розвитку архітектури на всіх землях України, особливо у 20-ті роки, є багато спільного, бо майже всюди співіснували різні стилістичні напрями. Але були в цьому й суттєві відмінності, пов’язані з існуванням різних соціально-економічних систем на сході та заході України”. Проте оце і все, що сказано про відмінності. Надалі розповідається про творчі угруповання архітекторів України, але її східної та центральної території, яка на той час перебувала у складі СРСР. Досягнення в галузі архітектури цього періоду в Західній Україні подаються фрагментарно в тексті, який загалом стосується історії архітектури Східної України. І такі приклади не є поодинокими.

Окрім вищезазначеної проблеми існує й інша. Відносно архітектури початку ХХ ст. досі тривають дискусії, що називати стилем, а що – стилістичним спрямуванням і чому така велика кількість назв часом має приблизно однакове тлумачення. Спрямування ХХ ст. – експресіонізм (формалізм), конструктивізм, функціоналізм та інші – не дають ще остаточного чіткого пояснення архітектури, яку вони окреслюють з погляду на односторонність у трактуванні загальної композиції будівлі; тільки детальне описування форми, конструкції і функції вказує на приналежність до архітектури поч. ХХ ст. [2] і більш - менш до якогось із цих спрямувань.

Для того, аби зрозуміти ситуацію, виникає необхідність спочатку відповісти на такі запитання: “Що таке стиль, а що таке стилістичне спрямування?” та “Як формувалася архітектура Європи, що є опорною базою для архітектури усієї Західної України?”

Стиль (лат. *Stilus*) в архітектурі – об’єднання конструктивних і формальних ознак, що з’явилися під час створення групи архітектурних творів, що характеризують певну епоху та регіон, відображають суспільні та культурні стосунки і звичаї окресленого середовища та епохи. Поділяється на спрямування під впливом регіональних шкіл та спрямування, що відповідають коротшим часовим періодам [2, 3].

У таблиці подано далеко не всі терміни, віднайдені автором, щодо архітектури ХХ ст. Задекларовано у таблиці було тільки ті назви, що мають чітке часове окреслення та тлумачення.

Стилі та стилістичні спрямування, що існували в архітектурі першої половини ХХ ст.¹

№ з/п	Назва	Характерні особливості	Часовий період для архітектури	Яскраві представники
1	2	3	4	5
1	Історизм	Звернення до стилів та творців минулих епох, переважно в ХІХ ст. між неокласицизмом (який сам вказує на здатність до історизування) і сецесією. Проявився в наслідуванні історичних форм, не раз проявляючись як змішування стилів (еклектизм).	1820-1930	C. Barry, P. Wallot

¹ Для складання таблиці використано матеріали: Koch Wilfried. *Style w architekturze* [arcydzieła budownictwa europejskiego od antyku po czasy współczesne.] Bertelsmann Publisning Warszawa 1996. 528 s.; Broniewski Tadeusz. *Historia architektury dla wszystkich. Czym jest architektura? Przeszłość i współczesność.* Wrocław – Warszawa – Kraków. Ossolineum. 1969. 203–282 s.; Klemens Krajewski. *Mała encyklopedia architektury i wnętrz.* Wrocław – Warszawa – Kraków. Ossolineum. 1974. 153–447 s.; Biegański P. *U źródeł architektury współczesnej.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa. 1972. S. 529.; Jurgen Tietz. *Historia architektury XX wieku.* Koln. Konemann. 1998. S. 119; Charlotte & Peter Fiell. *Design XX wieku.* Koln, London, Madrid, New York, Paris, Tokyo. Taschen. 2002. S. 191.

1	2	3	4	5
2	Grunderstil Grunderzeit 1 фаза – promoterism 2 фаза – Second Empire 3 фаза – epoca dei fondatori	Період характерний відміною цехового виробництва у XIX ст. і наростанням нових можливостей у ремеслі та торгівлі завдяки закладанню великих процвітаючих фірм у Німеччині, переважно по 1871. Це спрямування відобразилося в мистецтві переважно через відчуження класичних догм і прихід до важкого та ускладненого необароко (належить до історизму)	1870–1920	
3	Arts and Crafts	Рух, започаткований у Англії, хоча мав чимало шанувальників і поза її межами, схиляючий до використання у творах мистецтва теорії Вільяма Морріса, названий на честь виставки Arts and Crafts Exhibition Society 1888. Мав сильний вплив на останню фазу сецесії.	1888–1918	William Morris Deutscher Werkbund
4	Сецесія Style liberty, Art nouveau, Modernismo, Secesja (Jugendstil), Modern style	Стиль в європейському мистецтві біля 1890 р., що відрізняється м'якістю фантазійних ліній, витонченим поєднанням кольорів, стилізуванням природи, переважно рослин. В архітектурі початковим гаслом був відхід від історизму, підкреслення різноманітності будівельних матеріалів та солідарності ремесел. Оперує досить простими архітектурними об'ємами, застосовує оздоблення, виражене в досить простих декоративних геометричних лініях, закручених у дивні візерунки. Місце впровадження декоративних елементів не зумовлюється конструктивними особливостями архітектури, а є вибраним випадково, керуючись смаком митця. Гонитва за багатством декорації впливала на позбавлення логічної думки, пов'язаної з використанням конструкцій та властивостей матеріалів, що призвело до швидкого упадку цього стилю. Через повторюваність і перенасиченість декором, через масовість продукції деталей, сецесія прийшла до поступового банкруцтва напередодні Другої світової війни.	1880–1920	Sullivan L.H., Mackintosh C., Berlage H.P., Olbrich J.M., O. Wagner, F. Ohmann, Młoda Polska
5	Декоративна стилізація	Спрямування в польському мистецтві, що найбільше виявилось у Кракові. (подібність до зовнішніх форм якогось стилю, наявність у творі мистецтва умовних декоративних форм, що преважають над реалістичною передачею дійсності)	1918–1923	Cyajkowski J., Czyżewski T., Jastrzębowski W., Mehoffer J., Witkiewicz S., Wyspiański S.
6	Дворкова архітектура (Народний еклектизм)	Спрямування «народного» еклектизму; пік розквіту в Польщі припадає на перші роки міжвоєнного періоду; репрезентує розвиток прогресивної архітектурної думки, а також пошук нового образу, який би становив компроміс між сучасними тенденціями і архітектурою минулих років.	1908–1928	Gutt R., Swierczyński R., Tolwiński T.
7	Кубізм	Спрямування в мистецтві, яке виникло у Франції (1907–1914), схиляюче до використання геометризації форм в архітектурі, різьбі та малярстві; вважається початковою назвою конструктивізму. Представники кубізму зображають предмети, людей, природу у вигляді найпростіших геометричних тіл (кубів, куль і т. ін.).	1914–1935	Picasso Delaunay Braque
8	Раціоналістична архітектура	В цих часових межах знаходиться доволі штучно, не ілюструє яскраво перемены в архітектурі, які настали після розвитку технічних можливостей.	1914–1930	G. Terragni

1	2	3	4	5
9	Футуризм	Спрямування в архітектурі та мистецтві, що отримав найбільший розвиток у Італії перед Першою світовою війною. Характерний фантазійним баченням майбутнього, що базується на досягненнях техніки.	1914–1918	Sant'Elie
10	Модернізований класицизм Неокласицизм	Спрямування у польській архітектурі після Першої світової війни, що репрезентувало тенденції розвитку архітектури, але все ж ще дуже дотримуючись класичних традицій у композиції фасадів.	1910–1930	P. Behrens, L. Mies, Dygat A., Maćzeński Z., Przybylski CZ., Swierczyński R., Tolwiński T.
11	Експресіонізм (формізм) (формалізм)	Відрив форми від змісту. Це спрямування найперше акцентує форми, що неодноразово подаються в дивному, не типовому укладі, що не піддається коментарям з точки зору конструкції; просто йде пошук такого виразу будівлі, аби викликати найсильніші враження з першого погляду на неї. Полягає в перевазі в архітектурі формального чинника над функціональним і конструктивним, часто виступає в ролі завершальної стадії якогось стилю. Буйне, часто крикливе, короткотривале спрямування в архітектурі переважно найбільше відобразилося в Голандії та Німеччині. Випалена цегла або клінкер належали до найважливіших будівельних матеріалів, що застосовувалися представниками цього спрямування.	1918–1930	АСНОВА (Асоціація Нової Архитек- туры) “Praesens” – Варшава (B.iS. Brulkascy, K. Korbo-Strze- mińska, H. Syr- kus, J. Szanajca)
12	Соцреалізм Пряничний стиль	Напрямок в архітектурі популярний у СРСР та країнах соціалістичного табору. В засаді своїй мав відносну підтримку реалістичного формотворення і соціалістичних засад в будівництві. Під реалістичною формою розумілося застосування регіональних архітектурних форм, властивих кожному народу або краю. В реаліях це спрямування перетворилося в класичний еkleктизм без можливості застосування розвитку та пошуків в розв'язанні сучасної архітектури.	1918–1955	І. Фомін, П. Абросимов, Заболотний, А. Власов, А. Доброволь- ський, Б. Прий- мак, І. Жолтов- ський
13	Модернізм	Стиль першої половини ХХ ст., що характеризується сміливою постановкою архітектурних об'ємів, простою форми, логікою конструкції, широким розмахом функції. Сучасна архітектура, оперуючи різномірним будівельним матеріалом, високою технікою виконання, різними можливостями тяжіє до зрівноваження конструкції, форми та функції, застосовуючи ці чинники рівномірно в творчість сучасної архітектури.	1910–1940	Wright F.L., Niemeyer O., Perret A., Le Corbusier, Nowickij M.
14	Art Deco (зигзагове бароко) Стиль криштал- ковий	Спрямування в архітектурі та мистецтві що припадає на 20-ті, 30-ті роки ХХ століття. Назву свою отримало від виставки “Exposition internationale des arts decoratifs et industriels modernes”, що відбулася у Парижі у 1925 р. Art Deco було швидше міжнародним декоративним стилістичним спрямуванням ніж повноцінним стилем із засадами проектування. Його елементи проявилися ще у пізньому модерні у працях Wiener Werkstatte та російських конструктивістів. Основною засадою можна назвати сильну стилізацію декоративних елементів. Це спрямування часто виступає у тісному поєднанні з футуризмом, конструктивізмом, сюрреалізмом, неокласицизмом, геометричною абстракцією, кубізмом і модернізмом. Проіснувало недовго через значне збільшення вартості об'єкту із застосуванням елементів Art Deco та ідеологічну несумісність із конструктивізмом, функціоналізмом та модернізмом взагалі.	20–30-ті роки XX ст.	Rene Lalique, Jean Dunand, Edgar-William Brandt

1	2	3	4	5
15	Функціоналізм	Спрямування в архітектурі, що підпорядковує зовнішні форми в архітектурі виключно її внутрішнім функціям. Автором його девізу “Форма витікає з функції” був Dankmar Adler, а виголосив L.H. Sullivan в 1896 р. В поєднанні з конструктивізмом, не без впливу Америки, започатковує біля 1920 р. сучасну архітектуру (Голандія, Франція, Німеччина).	1920–1940	L.H. Sullivan H. Muthesius Bauhaus “Blok” - Варшава
16	Архітектура брил	Композиція брил, або кольорових елементів в тривимірному просторі; різнокольорова архітектурна композиція підсилюється ілюзією (видима зміна пропорції або керунку площин). Для Ле Корбюзьє досконалий уклад брил становив красу архітектури.	поч. XX ст.	Le Corbusier, De Stijl
17	Бруталізм	Спрямування, впроваджене Le Corbusier, що початково означало застосування нетинькованого бетону. Цей термін був підхоплений подружжям англійських архітекторів Smithson. Сьогодні під поняттям “бруталізм” розуміється архітектура конструкції та інсталяції будівлі за якою видно призначення приміщень і яка не закрита декоративними елементами.	поч. XX ст.	Le Corbusier, Smithson
18	Конструктивізм	Розуміння архітектури зі сторони конструкції, через що є тісно пов'язане з промисловим і комунікаційним будівництвом. В кінці XIX ст. проявляється ще дуже не сміливо. Пізніше, в поєднанні з функціоналізмом дає якісну архітектуру. В Європі широкий розвиток обох керунків наступає тільки в другій чверті XX ст.	Кін. XIX ст. – поч. XX ст.	ОСА (Об'єднання Современных архитекторов) ВОПРА (Все- союзное Объединение Пролетарских Архитекторов) Татлін, Ель Лісіцкий
19	Міжнародний стиль	Спрямування сформульоване завдяки Henry Russell-Hitchcock та Ph. Johnson по відношенню до сучасної архітектури, прототипом якої вважається стиль житлового поселення Weissenhof в Штутгарті. Цій архітектурі була присвячена виставка в Музеї сучасного мистецтва в Нью Йорку в 1932 році.	1920–1930	Henry Russell- Hitchcock Ph. Johnson

Якщо розглядати історію Європи початку XX ст., то складається враження, що вона давно вже чекала на якийсь катаклізм, яким стала Перша світова війна. Політичні розбіжності між Англією, Францією, Австро-Угорщиною та Німеччиною ставали дедалі частішими та небезпечнішими. Націоналістичні прояви у різних народів цих країн ставали все виразнішими і підточували стабільність всередині держав. Після замаху на життя Франца Фердинанда у Сараєво 28 червня 1914 року цей політичний процес набув надзвичайного прискорення аж до вибуху Першої світової війни, яку умовно вважають періодом закінчення XIX століття у культурі європейських народів. Війна спричинила початок абсолютно нових тенденцій і вимог.

На початку XX століття надзвичайно великою була прірва у розвитку економік Німеччини та Англії. Оскільки німецька продукція не могла конкурувати на світових ринках, а позиція Англії як імперії значно посилювалася, то постало питання збалансувати європейську економіку.

Тоді як Уільям Морріс (William Morris) та рух Arts & Crafts вбачали новаторство у мистецтві у зверненні до традицій середньовічного мистецького ремесла, зовсім іншу дорогу проклали німецькі реформатори перед Першою світовою війною. За допомогою механізації та підняття рівня

промисловості, зокрема продуктів артистичного ремесла (дизайну предметів побутового мистецтва) вони намагалися досягти високої якості та нового стилю. Усе це стосувалося і архітектури. Спільна праця промисловців, ремісників та мистців в царині господарства і мистецтва зосередилася в німецькому Веркбунді (Werkbund). Метою цієї організації було – надати виробам повсякденного вжитку відповідного дизайну та якості. Організаторами спілки, де поєдналися інтереси суспільно-політичні та господарчі, були відомі архітектори Герман Мутезіус (Hermann Muthesius), теоретичні праці якого мали великий вплив на житлове будівництво в Німеччині та Пітер Беренс (Peter Behrens), який був головним архітектором фірми Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft (AEG).

Першим керівником Веркбунду став Теодор Фішер (Theodor Fischer) – архітектор з Мюнхена, що користувався величезним авторитетом. За ремісниче та індивідуальне скерування Веркбунду відповідав Анрі ван де Вельде (Henry van de Velde), представник напряму сецесії. Прогресивніших позицій дотримувалася Герман Мутезіус, який домагався застосування промислової продукції у творах мистецтва та архітектури. Відомим прикладом у галузі архітектури того часу є скляний павільйон Бруно Таута (Bruno Taut) на виставці Веркбунду у Кьольні, що відбулася у 1914 р. Ті самі ідеї було покладено у проект фабрики з виробництва обладнання для шевців Фагус (Fagus) у місцевості Алфелд (Alfeld), виконаний Адольфом Майєром (Adolf Mayer) та Вальтером Гропіусом (Walter Gropius) у 1911–1913 роках. Ця фабрика є однією з перших модерністичних будівель нової архітектури ХХ ст.

Після 1900 року було реалізовано перші будівлі у стилі модернізму. Але безпосередньо перед Першою світовою війною занепадають раціональні та функціональні течії в архітектурі, в якій домінує мозаїка з різних стилів – історизму, модернізму, сецесії. Пошуки народного стилю закінчилися розквітом неокласицизму, який близько 1910 року став панівним в архітектурі. Пітер Беренс (Peter Behrens), який часто звертався до традицій давньої архітектури, використав їх в проектах для концерну АЕГ і зали турбін у Берліні. Так сталося, що фабричний будинок став нагадувати древні святині.

Розвиток експресіонізму у живописі припадає приблизно на 1905 рік, але напередодні Першої світової війни експресіонізм заторкнув певною мірою і архітектуру. Поряд з чистим і осмисленим модернізмом з'явилися кілька відмінних спрямувань сучасної архітектури, серед яких і надзвичайно динамічний експресіонізм. Найпершою ознакою цього спрямування є підбір будівельного матеріалу – випаленої цегли та скла. Це спрямування домінувало аж до першої половини 20-х років ХХ ст. у країнах Північної Європи – у цілісному формуванні будівель (бо цегла була тут класичним будівельним матеріалом), а на території Південної та Східної Європи – у фрагментарному застосуванні.

Близько 1910 року в європейській архітектурі виникає спрямування, що за основу бере аналіз геометричної структури предметів, розкладаючи їх на прості фігури, аби потім представити їх у образах, об'єднаних у цілість – кубізм. Така архітектура рідко була цілісною. Переважно це елементи будівлі, виконаної у модерністичному стилі. В основі своєї архітектура кубізму та експресіонізму є дуже подібною – вся будівля підпорядковується процесу пластичного, динамічного формування, прикрашаючись кубічно-призматичними елементами.

Предметом зацікавлення футуристів був рух. Артистична концепція футуризму, який спочатку виявився у живописі та поезії, аби потім проявитися у архітектурі, декларувала, що митець у стані вказати не тільки фази руху, але і супроводжувальну динаміку швидкості. Швидкість для футуристів – це величина, що характеризує майбутнє. Урбаністичні та архітектурні проекти футуристів так і не дочекалися реалізації, але їхнє бачення майбутнього через необмежений поступ вперед заслуговує на залучення цієї течії до найвагоміших у мистецтві ХХ ст. Головним представником футуризму в архітектурі був італієць Антоніо Сантелія (Antonio Sant'Elia). В маніфесті футуристичної архітектури (липень 1914 року) він зайняв позицію гострої критики відносно будівель “урочистих, театральних та декорованих”. Замість них пропонував “запроектувати і створити футуристичне місто. Воно мало бути велике і галасливе, у всіх своїх частинах рухливе, живе і динамічне. Футуристичний будинок має бути гігантською машиною”. Проекти футуристів були баченням абсолютно нового світу, створеного за допомогою техніки, і баченням залишилися.

Після Першої світової війни в архітектурі розвиваються функціональні форми із застосуванням нових матеріалів: скла, бетону і сталі. Сучасні, ощадні і раціональні методи будівництва надали проектам нового характеру. Було повністю покинчено з історизмом, в основі якого були конструкції та декорації з давніх епох.

Револьюційні та політичні зміни у галузі архітектури та мистецтва відбулися після 1917 року у Радянському Союзі. Як і футуристів, російський авангардний рух об'єднувала віра в майбутнє і технічний розвиток. Завдяки новому мистецтву було покинчено з усім, що нагадувало про минуле. Певний час конструктивізм слугував цілям комуністичної пропаганди – аж до періоду культу Сталіна. В зв'язку з цим цікаве тлумачення має стиль “конструктивізм” у радянському словнику іншомовних слів, укладеному ще за сталінських часів. “Конструктивізм – формалістичний напрямок в упадочному буржуазному суспільстві, що виник після Першої світової війни; характеризує ідейну спустошеність буржуазного мистецтва епохи імперіалізму. Відкидаючи пізнавальну сутність мистецтва, його ідейний зміст, представники конструктивізму користуються в більшості формами простих геометричних тіл (куба, циліндра). В архітектурі конструктивізм відзначається показом самої конструкції та будівельних матеріалів. Конструктивізм знайшов своє відображення в літературі та музиці” [4]. Складається враження, що не було у Росії Ель Лісіцького, Володимира Татліна, Костянтина Мельнікова, а сам конструктивізм був суто закордонним надбанням.

В опублікованому в 1927 році маніфесті угруповання молодих італійських митців, що називали себе “Група 7” (Grupa 7), було подано програму нової течії мистецтва – раціоналізму, що опирався на логіку та розум. В основу цього спрямування покладено ту саму естетику машин, що і у футуристів, а також революційне будівництво Ле Корбюзьє (Le Corbusie).

Ле Корбюзьє (Le Corbusie) та Зіґфрід Гідеон (Siegfried Giedion) створили у 1928 році CIAM (Congres Internationaux d'Architecture Moderne). Вагомим приводом для створення цієї організації була велика зацікавленість, з якою зустріла міжнародна спільнота колонію Weissenhof як комплекс будинків і як проект, який реалізувала міжнародна група архітекторів. Відбуваючись раз на рік, конгрес мав сприяти творчим контактам та обміну думками. Через швидкий розвиток сучасного будівництва у все більшій кількості країн не став дивним факт, що Генрі-Расселл Хічкок (Henry-Russell Hitchcock), теоретик архітектури, на виставці в Нью Йорку в 1932 році вперше вжив термін “міжнародний стиль”. Це був термін нового віяння у будівництві. В роки перед Другою світовою війною він часто застосовувався у цілому світі і аж до шістьдесятих років впливав на розвиток урбаністики, створюючи міський ландшафт, що складався з гранчастих брил, бетону, сталі та скла.

У 1925 році в Парижі відбулася виставка “Exposition internationale des arts decoratifs et industriels modernes”. Основною її ідеєю був перегляд досягнень і сучасних напрямів в галузі художніх ремесел і архітектури в світі. Ця виставка, величезна за розмірами, спричинила великі зміни в мистецтві. На велике значення експозиції “arts decoratifs” в Парижі для розвитку мистецтва в 20–30-х роках ХХ ст. вказує той факт, що під її впливом утворилося нове спрямування у мистецтві під назвою Art Deco. Спочатку це спрямування утвердилося в ужитковому мистецтві: столовому посуді, біжутерії, машинах, одязі, а потім в архітектурі та живописі. Це стилістичне спрямування в суті своїй опиралося на кубістичні форми з заокругленими кутами і стрільчастими сегментами, динаміку експресіонізму, простоту модернізму та декоративні елементи, що застосовувалися у промисловому виробництві різних країн. Матеріалами, що найчастіше застосовувалися митцями, були шляхетна сталь, срібло і понад усе латунь [5].

Як видно з вищесказаного, попри велику кількість термінів та понять, архітектурна стилістика Європи 20–30-х років ХХ ст. все ж згрупована цілісно навколо одного стилю – модернізму, який у різних своїх фазах набуває різноманітних відтінків – стилістичних спрямувань, що забарвлюють раціональний та пуристичний модернізм різними якостями (кубізм – геометричністю та скульптурністю форм, експресіонізм – динамічністю вирішень, Art Deco – підвищеною стилізацією та декоративністю, функціоналізм – лаконічністю та обдуманістю). До того ж, треба сказати, що кожне із вищеперелічених стилістичних спрямувань яскраво проявилось тільки у певній країні, а на решті території Європи було лише підхопленням відголоском.

У Львові, звичайно, усі ці стилістичні спрямування не знайшли такого чистого вираження в архітектурі, – як в кількісних, так і в якісних параметрах. У більшості випадків це якісь елементи будівель. Особливо чітко можна зазначити тільки п'ять стилістичних спрямувань.

Початок 20-х років характеризується пануванням неокласицизму (*класицистичного модерну, модернізованої класики*), що репрезентував новітні ідеї розвитку архітектури, із значним збереженням класичних традицій у композиції фасадів. Саме у такому спрямуванні творили такі архітектори, як Є. Червінський (Головна пошта на вул. Словацького, 1, адміністративний будинок фірми “Ходорів” на вул. Дудаєва, 19, житловий блок для службовців Поштової ощадної каси на вул. Франка, 23); І. Багеньський (реконструкція палацу Бельських на вул. Коперніка, 42, житловий будинок на вул. Коновальця, 44, житловий будинок на вул. Новаківського, 8, житловий будинок на вул. Ген. Чупринки, 68, реконструкція палацу Бесядецьких на пл. Галицькій, 15); Т. Обмінський (наукова бібліотека Львівської політехніки на вул. Професорській, 2, костел Матері Божої Остробрамської на вул. Личаківській, 176 – пряме наслідування класики); Р. Індрух (житловий будинок для фонду військового квартирування на вул. Городоцькій, 42); Є. Нагірний (церква на Новому Знесінні – наслідування візантійських традицій); В. Дердацький (будинок Богословської академії на вул. Свенціцького, 17 з елементами декору, вирішеними у стилі “Art Deco”); Т. Солецький (будинок Історичного товариства на вул. Свенціцького, 2 та ін.).

У малоповерховому житловому будівництві великої популярності набуває “дворковий стиль” – спрямування “народного” еkleктизму, пік розквіту якого в Польщі припадає на перші роки міжвоєнного періоду, репрезентує розвиток прогресивної архітектурної думки, а також пошук нового образу, який би становив компроміс між сучасними тенденціями і архітектурою минулих років. Дуже часто дворкова архітектура вживається з елементами “Art Deco” – забудова вул. П. Мирного, вулиць Черешневої, Одеської та Кооперативної та інших.

Велика кількість нових будинків та реконструкцій старих того періоду відзначаються застосуванням “Art Deco” (*артистичного декорування, стилістично-декораційного формотворення, східногалицького бароко, кришталкового стилю*), що проявилось у чистому вигляді як декорування фасадів чи у вигляді металевих декоративних деталей (поручні вхідних сходів костелу Єзуїтів (арх. Б. Віктор), реконструкція кам'яниці № 31 на площі Ринок – низький рельєф (арх. Б. Віктор), вул. Галицький 5, 9 – нижній поверх – низький рельєф (арх. Б. Віктор), на вул. Японській, 5 (арх. Ю. Авін) – скульптури та рельєфи, вул. Гвардійській, 11 (арх. П. Тарнавецький) – “сграфітто”, вул. Архипенка, 32 (дім товариства вищих та середніх шкіл) (арх. Т. Врубель) контр-рельєф, реконструкція – костелу св. Миколая (арх. Б. Віктор) – низький рельєф та багато інших.

Архітектуру на межі 20–30-х років та початку 30-х років у Львові характеризують намагання застосувати елементи кубізму – експресіонізму (*укладу брил*), що частково ґрунтується на мові декорацій “Art Deco”, які із площини переходять у чисті об'єми і відзначаються сильною експресивністю або ж повною статичністю застосування ряду крупних об'ємів. Основні ознаки: відмова від декору, декларування чистих площин та застосування трикутних еркерів, балконів і ризалітів. Звичайно, що це спрямування не мало повної чистоти форм (тому його деколи називають *протофункціоналізмом, конструктивізмом, модернізмом*), але все ж це був ще один новий крок у напрямку до чистоти та логіки функціоналізму (школа М. Шашкевича на вул. Замкненій, 8 (арх. Т. Обмінський); житловий будинок на вул. Карманського, 1 (арх. П. Тарнавецький), на вул. Вітовського, 39 (арх. Ю. Авін) будинок для Міського пенсійного Закладу урядовців на вул. Київській, 24–28 (арх. В. Мінкевич); триповерхові житлові блоки на вул. Енергетичній, 1–9 та ін.).

Лише у другій половині 30-х років з'являється архітектура надзвичайно чистої форми, якій підпорядковане усе її внутрішнє наповнення та пуристичне декоративне оздоблення – архітектура *функціоналізму*, основний девіз якої: “Форма впливає із функції”. Це переважно житлові будинки підвищеної якості, так звані “люкси”. Гідними прикладами можуть бути житлові будинки на вул. Вітовського 30 (арх. М. Лаксер); вул. Дорошенка, 51, 53, 55, 57, 59 (арх. Я. Менкер, Г. Зандіг, С. Кайль); вул. Каліча Гора, 22 (арх. Г. Вахманн); вул. Вітовського, 41 (арх. П. Тарнавецький); вул. Гнатюка, 4 (арх. Ю. Авін); вул. Франка, 129 (арх. А. Шталь); вул. Франка, 148 (арх. А. Шталь) та ін. Позначився цей стиль і на громадських спорудах: будинок адміністрації Міських електричних

закладів на вул. Вітовського, 55 (арх. Т. Врубель, Л. Карасінський); будинок Єврейського театру на вул. Гнатюка, 11 (арх. Д. Кальмус). Тільки на перший погляд складається враження відсутності декору у будівлях функціоналізму та сухості в їхньому вирішенні. Порівняно з об'єктами межі 20 – 30-х років у Львові функціоналізм вражає «складністю своєї простоти». Якщо у 20–30 рр. об'єми споруд – це прості форми брили, на яких декор відсутній майже повністю, а облицювальні матеріали зазвичай найдешевші, то в кінці 30-х років ситуація змінюється. Практично всі будівлі, вирішені у стилі функціоналізму, мають латунні клямки та решітки; поручні з гнутого чи клеєного дерева або латуні; вестибульна частина цих будинків часто облицьована алебастровими панелями; підлога сходових кліток вкрита чорно-білою плиткою; надзвичайно цікаво в об'ємі опрацьовано освітлення вестибульної групи; зовнішні стіни бувають вкриті цілими площинами керамічної плитки, позбавленої декорації або розшиті у штукатурці квадратами чи прямокутниками; самі оздоблювальні тиньки мають у своєму складі елементи слюди і називаються «шляхетними». Вражає різноманіття у вирішенні віконних отворів та балконів, еркерів та лоджій, широко застосовується такий елемент декору зовнішнього фасаду, як поясок, виконаний з тиньку.

Як видно, якою б не була строкатою палітра стилів та стилістичних спрямувань першої половини ХХ століття залежно від країни та місцевості, більшою чи меншою мірою проявляються тільки певні напрямки. До того ж треба зауважити, що певні мистецькі спрямування могли існувати тільки завдяки тому, що архітектори були сповідувачами тільки якихось певних тенденцій моди в архітектурі і ніколи не творили одночасно у декількох стилістичних спрямуваннях, хоча абсолютно усі будівлі 20–30-х років ХХ ст. відзначаються новим модерністичним трактуванням. Дуже вдало про цю ситуацію сказав В. Січинський: "...у цю добу не може бути мистецької творчості в стилі минулої доби. Доба і стиль нерозривно пов'язані! Стиль – це людина! Вмирає людина доби – вмирає і стиль, аби дати місце сучасному мистецтву" [6]. І справді, мистецтво існує у своєму різноманітті тільки завдяки носіям тих чи інших модних тенденцій, через твори яких (результати їхнього мислення) матеріалізується і "отримує вихід в життя" певний стиль чи стилістичне спрямування.

1. *Історія української архітектури / Під ред. В.І. Тимофієнко. – К.: Техніка, 2003. – С. 26.*
2. *Broniewski T. Historia architektury dla wszystkich. Czym jest architektura? Przeszłość i współczesność. Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum, 1969. – 236 s.*
3. *Krajewski K. Mała encyklopedia architektury i wnętrz. – Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum, 1974. – 400 s.*
4. *Словарь иностранных слов / Под ред. И.В. Алёхина и Ф.Н. Петрова. Москва: Гос. Изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 355 с.*
5. *Tietz J. Historia architektury XX wieku. Koln. – Konemann, 1998. – S. 18–55.*
6. *Січинський В. Архітектура катедрі Св. Юра у Львові. – Львів, 1934. – С. 79.*